

АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ім. В.М. Корецького

На правах рукопису

ЄВІНТОВ Володимир Ісакович

МІЖНАРОДНЕ СПІВТОВАРИСТВО І ПРАВОПОРЯДОК
/ теоретико - правовий аналіз /

12.00.10 - міжнародне право

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора
юридичних наук у вигляді наукової доповіді, яка
виконує функції автореферату

Київ - 1993

Дисертацією є наукова доповідь
Робота виконана у відділі міжнародного права
Інституту держави і права ім. В.М. Корецького АН України

Науковий консультант — доктор юридичних наук, професор
Денисов Володимир Наумович

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор
Ігнатенко Геннадій Володимирович

доктор юридичних наук, професор
Лукашук Ігор Іванович

доктор юридичних наук, професор
Буткевич Володимир Григорович

Провідна організація: Українська юридична академія,
Міністерство освіти України, м. Харків

Захист відбудеться "15" листопада 1993 року о 14³⁰
на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 016.29.01 по захи-
сту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук
в Інституті держави і права ім.В.М. Корецького АН України
(252001 Київ, вул. Трьохсвятительська, 4).

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Інституту
держави і права АН України
(252001 Київ, вул. Трьохсвятительська, 4).

Автореферат розісланий "19" 08 1993 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г.Усенко

І.Б. Усенко

ЛНБ України ім.В.Стефаніка

00753734 (Т)

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Актуальність теми. Проблематика, пов'язана з міжнародним співтовариством, привертає особливу увагу юристів-вчених і практиків, бо здійснюючи свій суверенітет, реалізуючи національні цілі й інтереси, держави постійно змушені вирішувати безліч проблем, які випливають з тієї обставини, що вони є елементами особливої упорядкованої правової структури, поза якою їхнє існування неможливе. У міжнародному співтоваристві кінця ХХ століття не тільки поведінку у зовнішній сфері, але й значною мірою свій внутрішній правопорядок держава має визначати виходячи з імперативів, які вона добровільно і свідомо приймає до виконання.

Слід підкреслити, що правовий аналіз суті співтовариства, шляхів його розвитку, моделей поведінки держав, за допомогою яких найбільш ефективно здійснюються національні інтереси, аж ніяк не має тільки теоретичного і пізнавального значення. Таке дослідження сприяє досягненню практичної мети розбудови правової держави в нашій країні, забезпеченню правотворчості і правозастосування згідно з обов'язковими міжнародними стандартами.

Передумови для будівництва міжнародного співтовариства на принципово нових засадах склалися після закінчення другої світової війни. Із створенням універсальної міжнародної організації - ООН і прийняттям її Статуту були закладені підвалини політичного і правового порядку на основі загальнолюдських і загальнодемократичних цінностей. Але історія довела, що прогресивний потенціал Статуту, цієї бази міжнародного права, було використано не повною мірою.

Тривалі періоди конфронтації, протистояння, ідеологічної нетерпимості і ворожнечі, що отруювали сферу міжнародних відносин, вели в глухий кут ядерного зіткнення і створювали безвідрадну картину розколотого світу.

Проте поруч з відцентровими тенденціями в світі діяли і доцентрові. Глобальні економічні, соціальні, екологічні та інші проблеми вимагали взаємодії та співробітництва, в т.ч. у сфері міжнародного права, що призвело до створення його нових галузей та інститутів, до збагачення його основних принципів. Політична категорія міжнародне співтовариство дедалі більше наповнюється правсїм змістом і прямо пов'язується з ідеєю правопорядку. Міжнародний Суд в одному із своїх останніх рішень, підкреслюючи найвищу цінність "юридичної будови, яку людство наполегливо зводило на протязі століть", зазначив "що її збереження має фундаментальне значення для безпеки і благополуччя такого складного міжнародного співтовариства, як сучасне, котре як ніколи потребує, щоб постійно і ретельно дотримувалися норм, на основі яких тримаються впорядковані відносини між державами - членами співтовариства"/I. C. J. Reports 1980, p.44/.

Відбиттям складних процесів розвитку сучасного співтовариства є дедалі більший інтерес до його проблем як в практиці міжнародних відносин, так і в міжнародно - правовій науці. Ця зацікавленість практиків і вчених безперечно стимулюється виступами державних і громадських діячів, керівників зовнішньополітичних відомств різних країн з питань міжнародного правопорядку, ролі міжнародних організацій, глобальних проблем сучасності. Все частіше в міжнародних документах застосовується термін "міжнародне співтовариство". Юристи - міжнародники пропонують своє бачення світу, палітра якого простягається від виважених оцінок перспектив розвитку співтовариства до песимістичних констатацій неможливості існування останнього.

У радянській літературі міжнародного права недостатньо приділялося уваги проблемі існування в правових формах міжнародного співтовариства. По-перше, це було обумовлено пануванням ідеологізованих політико - правових стереотипів необмеженості суверенітету на основі класової волі радянської держави у ворожому капіталістичному оточенні.

З іншого боку, недооцінка правової єдності світу, який, попри все, був - таки зв'язаний загальним міжнародним правом, відбивалася в тому, що як на практиці, так і в теорії обґрунтовувалась так звана система соціалістичного міжнародного права, яка мала бути взірцем для майбутньої міжнародної правової системи перемігшого в планетарному вимірі соціалізму.

Особливої актуальності набуває дослідження правових аспектів міжнародного співтовариства у зв'язку з першим в його історії централізованим застосуванням сили для відновлення правопорядку /Кувейт, 1991 р./, з заходами, які здійснюються від його імені в Югославії.

З розпадом Радянського Союзу і створенням нових держав, звільненням від радянського протекторату інших держав, зникненням біполярності світу міжнародне співтовариство значно змінилося. Виникає необхідність ретельно проаналізувати чинний загальний правопорядок для того, щоб зміцнювати і використовувати такі його елементи, які забезпечують стабільне просування світу по шляху демократії і миру.

Україна, з набуттям незалежності, переходом від формальної суверенності до наповнення реальним змістом своєї міжнародної правосуб'єктності, проходить етап практичного укорінення в міжнародне співтовариство в пошуках свого місця в глобальній та регіональній політико - правових системах. Наукові знання про співтовариство та рекомендації з питань входження до нього набувають великої злободенності.

Актуальність дослідження полягає і в тому, що воно охоплює аспекти, які самі по собі і в сукупності ще недостатньо досліджені: співтовариство і правопорядок в єдності, теоретичні концепції і правова реальність, загальні принципи права як елемент єдності, аксіологічна система, примат міжнародного права і міжнародно-правова позиція держави як найважливіші елементи правопорядку.

Предмет дослідження. Міжнародне співтовариство як правове явище, як структура, впорядкована міжнародним правом. Теоретичні правові концепції міжнародного співтовариства як об'єкт дослідження на метарівні правової науки.

Мета дослідження полягає в тому, щоб на основі теоретичного аналізу основних концепцій і правової реальності з'ясувати особливості функціонування та тенденції розвитку співтовариства, визначити його сутність, а одержані результати використати в практичній зовнішньополітичній діяльності, в т.ч. для формування міжнародно-правової позиції України як повноправного члена міжнародного співтовариства.

Методологічні та джерелознавчі основи дослідження

В основу вивчення міжнародного співтовариства покладено діалектичний аналіз соціальних процесів і явищ, дослідження процесів розвитку правової системи співтовариства як відбиття соціальних зрушень. Використовувалися такі методи, як історико-правовий, порівняльно - правовий, системний, логіко - семантичний, мікро - і макроправовий аналіз.

Було використано здобутки світової науки міжнародного права як з загальнотеоретичних, так і ряду конкретних проблем таких авторів: Л.А.Алексідзе, С.Бастід, І.П.Блищенко, В.Г.Буткевич, В.А.Василенко, П.Вейль, В.С.Верещетін, Г.В.Даниленко, В.Н.Денисов, Ф.Джессеп, Р.-Ж.Дюпюї, Г.В.Ігнатенко, А.Кассесе, Г.Кельзен, Ю.М.Малеєв, Ю.М.Колосов, В.М.Корецький, Г.Лашар'єр, І.І.Лукашук, М.Макдугал, Е.Макуїні, А.П.Мовчан, Г.Мослер, П.М.Рабинович, П.Радойнов, Я.Сайто, К.К.Сандровський, В.С.Семенов, Л.Сон, А.М.Талалаєв, А.Труїюль і Серра, В.О.Туманов, Г.І.Тункін, Н.М.Ульянова, Д.І.Фельдман, А.С.Фешенко, Л.Хенкін, О.Шахтер, Г.Шварценбергер, К.А.Шибасва, М.В.Яновський, а також багатьох інших.

В умовах, коли суто співтовариству присвячені лічені роботи,

вивчення різноманітних позицій авторів, які належать до різних наукових течій, дає можливість з'ясувати основні методологічні підходи до розробки складної проблеми і сформулювати солідну джерелознавчу та інформативну базу.

До цього додамо, що в роботі велику роль відіграв аналіз численних міжнародних угод, дво-і багатосторонніх, особливо загального характеру, різного роду актів міжнародних організацій. Особливу увагу було приділено вивченню рішень міжнародних судів та арбітражу, які здійснюють значний вплив на розвиток правової системи співтовариства.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в ньому вперше у вітчизняній літературі зроблено спробу розробити юридичну характеристику міжнародного співтовариства у тісному зв'язку з правопорядком при дослідженні таких принципових аспектів проблеми, як правова та аксіологічна єдність співтовариства, міжнародно-правова позиція держав як найважливіший фактор правопорядку, зміст концепції примату міжнародного права та її реалізація, входження України в міжнародне співтовариство та формування її міжнародно-правової позиції.

Новизна проведеного дослідження, з іншого боку, полягає в самому змісті теоретичних положень, висновках і практичних пропозиціях, які розроблялися на ґрунті принципів неупередженості і об'єктивності.

Пізнання міжнародного співтовариства є винятково важливим для практики міжнародних відносин і для теорії права напрямом дослідження і науковою проблемою. До неї треба звертатися знов і знов, висвітлюючи різні аспекти. Цю працю можна охарактеризувати як комплексне дослідження сучасного міжнародного співтовариства, яке створене правом і розвивається за його допомогою. На матеріалах теорії та правової дійсності систематизовано і класифіковано головні положення, пов'язані з

поняттям міжнародного співтовариства. При цьому постановка проблеми, зроблені узагальнення, висновки та пропозиції існують в межах цілісної концепції.

На захист виносяться такі теоретичні положення, висновки та практичні пропозиції :

- концепція міжнародного співтовариства, розроблена на основі аналізу міжнародно - правової дійсності і теорії. З цього аналізу випливає: суб'єкти міжнародного права - держави і міждержавні організації - є головними компонентами міждержавної системи, а також /разом із міжнародним правом/ вони є елементами структури, яка зветься міжнародним співтовариством. Міжнародне право, крім того, є функціональним явищем, знаряддям впливу на міжнародні відносини. В праві міжнародного співтовариства відбуваються процеси усвідомлення взаємозалежності, діють механізми забезпечення поточних потреб членів співтовариства поодиноч і всіх разом в різних галузях діяльності людства, знайшли закріплення об'єднувальні концепції спільної спадщини, загального надбання, спільних інтересів всього людства. Фактором єднання, органом управління спільними справами, ядром міжнародної структури є універсальна система ООН. Розвиваються правові інститути, які зближують і ставлять у дедалі більшу залежність між собою держави світу: колективний розвиток міжнародного права, заходи довіри, контроль за виконанням міжнародних зобов'язань, спільні арбітражні та юрисдикційні органи. На основі захисту спільних інтересів виникають загальні правовідносини між державами і міжнародним співтовариством в цілому.

Міжнародне співтовариство - це інституціоналізована структура із зв'язками горизонтального і вертикального типу. Основні компоненти цієї структури підтримують між собою відносини, які набувають все більшої системності і впорядкованості. Особливою рисою сучасного співтовариства є те, що в системі своїх відносин основні компоненти залишають певне місце для нетрадиційних суб'єктів міжнародного права /міжнародні неурядові організації,

фізичні особи/;

- аналіз основних течій теоретичної думки щодо міжнародного співтовариства. Виділені найбільш сталі й поширені концепції, кожна з яких містить своє бачення співтовариства і може запропонувати цінний інструментарій дослідження такого складного явища, як міжнародне співтовариство: методи "політичних реалістів" при визначенні співвідношення права і сили; мікроаналіз позитивістів при вивченні юридичної системи співтовариства; постулати природноправового напрямку з їх обґрунтуванням співтовариства на основі загальнолюдських цінностей; підходи юристів - прагматиків, які, застосовуючи методологію різних шкіл, дають обґрунтовану реалістичну концепцію співтовариства; погляди мондіалістів різних течій, що розробляють проекти наддержавного майбутнього для міжнародного співтовариства;

- поняття міжнародного правопорядку, що охоплює такі ознаки:

формування під впливом міжнародного права особливої структури - міжнародного співтовариства держав; реальність правопорядку, що втілюється в численних правовідносинах, заснованих на нормах міжнародного права; ядром і основою системи правовідносин є загальні правові відносини, які ґрунтуються на основних принципах міжнародного права, що мають імперативний характер і відбивають спільні інтереси і цінності всього співтовариства;

- положення про загальні принципи права як загальновизнану основу системи міжнародних відносин, фактор єдності в різноманітному світі. Визначення "загальні" розуміється як таке, що, з одного боку, поділяється всіма, є прийнятним для всіх, визнається всіма, а з іншого боку, має найвищий ступінь узагальненості і концентрованості нормативного змісту; загальні принципи права як матеріальне джерело міжнародного права, їхній імперативний характер і закріплення загальних принципів права у звичаї і договорах; загальні принципи права як такі, що відбивають

прийнятну для всіх систему цінностей;

- висновок про систему загальнолюдських цінностей як аксіологічну основу міжнародного правопорядку. Єдність загального міжнародного права, яке має свою власну ідейну основу; ідологізація міжнародних відносин як вид протиправної поведінки; становлення спільної ціннісної системи та участь в цьому процесі всіх складових частин міжнародного співтовариства; принцип історизму під час аналізу ціннісної системи міжнародного співтовариства; принципова можливість функціонування загального міжнародного права в умовах культурного, ідеологічного, політичного та економічного плюралізму, притаманного сучасному співтовариству; нормативне закріплення сучасної ціннісної системи та її розвиток ;

- аналіз співвідношення інтересів держав і міжнародного правопорядку. На основі теоретичних розробок категорії інтересу дослідження ставлення держав до міжнародного права; міжнародне право як цінність, його якісні характеристики; формування національних інтересів держави, їх виявлення зовні; критика нігілістичних теорій міжнародного права; біполярність співтовариства та її наслідки для правопорядку; демократична модель правопорядку на основі норм права, які відбивають баланс національних інтересів і відповідають інтересам співтовариства в цілому;

- розробка основних положень концепції примату міжнародного права, що проявляється, з одного боку, в політичній настанові держави у вигляді визнання міжнародного права вищою самостійною цінністю, а з іншого - в реалізації цієї настанови у зовнішній діяльності держави і створенні ефективного механізму застосування міжнародно - правових норм у внутрішньому правопорядку;

- концепція міжнародно-правової позиції держав як сформовані під впливом об'єктивних і суб'єктивних факторів і відповідним чином

здійснювані настанови щодо застосування міжнародного права та його розвитку під час реалізації інтересів і цілей держави, розробки і проведення нею зовнішньої та внутрішньої політики;

- пропозиції щодо формування міжнародно-правової позиції Української держави з ряду аспектів: удосконалення правового механізму реалізації зовнішньої політики держави; створення ефективної системи застосування міжнародного права, виконання своїх міжнародних зобов'язань і реалізація принципу примату міжнародного права; формування ставлення до Міжнародного Суду і процедур мирного вирішення спорів; обґрунтування необхідності активної участі в Десятиріччі міжнародного права ООН з метою реалізації своїх національних інтересів.

Апробація та практичне значення дослідження. Результати дослідження були викладені у вигляді наукових доповідей і обговорювалися на засіданнях Вченої ради Інституту держави і права АН України, відділу міжнародного права того ж Інституту, кафедри міжнародного права Української юридичної академії, а також Вченої ради Національного інституту стратегічних досліджень.

Основні концептуальні положення доповідалися на науково-практичному форумі "Нове мислення і міжнародне право" /Москва, 1990/, науково - практичній конференції "Розвиток національної державності союзної республіки на сучасному етапі" /Київ, 1990/, міжнародному колоквіумі "Світова безпека для ХХІ-го століття: виклики і рішення" /Університет Пейс, Нью - Йорк, США, 1990/, міжнародній конференції "Нове мислення" про європейську безпеку: перебудова оборонних стратегій на 90-і роки" /Коламбія, Місурі, США, 1991/, а також в лекціях і доповідях, прочитаних у Центрі міжнародного права /Університет Париж X, Франція, 1991 - 1992/, в Інституті держави і права Словаччини /1989/, в Інституті держави і права Угорщини /1990/.

На основі положень і висновків дослідження підготовлено низку

записок, правових експертиз та інших матеріалів для Верховної Ради України, МЗС України, Президії АН України.

Визнанням значимості дослідження стало присудження автору премії Академії наук України ім. М.П.Василенка за 1991 р. за монографію "Міжнародне співтовариство і правезорядок /аналіз сучасних концепцій/" - Київ, "Наукова думка", 1990 р. та нарис "Проблема загальних принципів права в сучасних західних концепціях" // Ідеї миру та співробітництва в сучасному міжнародному праві. - Київ, Наукова думка, 1990 р.

Основні положення і висновки дослідження знайшли відображення в більш як 40 працях загальним обсягом близько 40 друк. аркушів.

Розроблені автором положення й висновки використовуються при викладанні курсів міжнародного права у вищих учбових закладах країни, а також в наукових дослідженнях з міжнародного права, ряд з них містить пропозиції щодо формування міжнародно - правової позиції України.

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ, ДОСЛІДЖЕНІ В ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЯХ АВТОРА

Концепція міжнародного співтовариства держав як правової реальності сучасності

Аналіз дійсності, практики міжнародних відносин дає можливість з'ясувати міру істинності концепції. Особливого значення набуває звернення до еволюції правової системи співтовариства і водночас наповнення поняття останнього новим змістом. У проекті Декларації прав і обов'язків держав, розробленому Комісією міжнародного права у 1949 році, містились дві головні ознаки поняття, що розглядається: співтовариство складається з держав, воно управляється правом. В умовах розпалу холодної війни останнє положення було скоріш ще не констатацією, а лише посиленням на потенціал, який може реалізуватися у майбутньому.

З плином часу стверджується універсальність, загальність міжнародного співтовариства незалежно від розбіжностей економічного, соціального, політичного та іншого характеру /Декларація про принципи міжнародного права 1970 р./.

Відбувається зростання ролі міжнародних універсальних організацій в межах міжнародного співтовариства /Віденська конвенція про представництво держав в їх відносинах з міжнародними організаціями універсального характеру 1975 р./.

У міжнародному праві з'являється об'єднуюча формула "міжнародне співтовариство держав в цілому", яка застосовується, коли підкреслюється наявність життєво важливих інтересів не однієї, двох, групи або навіть більшості держав, а всієї органічної сукупності держав світу, що позначається терміном "співтовариство" /Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1969 р./.

Між державою як такою і міжнародним співтовариством як сукупністю держав складаються відносини, які ґрунтуються на нормах загального міжнародного права. Міжнародне співтовариство в цілому починає розглядатися як правомірний виразник фундаментальних інтересів усіх держав - інтересів, які спрямовані на збереження і забезпечення нормального функціонування і розвитку цього співтовариства. В силу цього останнє є носієм права на захист згаданих фундаментальних інтересів в разі їх порушення окремою державою, пов'язаною обов'язком додержуватися загальних норм міжнародного права. Саме на прикладі захисту загальних інтересів можна добре простежити тенденцію до поєднання двосторонніх горизонтальних правовідносин з відносинами в межах механізму реалізації відповідальності з елементами субординації.

Існування загальних обов'язків держав у зв'язку із спільними інтересами співтовариства констатував Міжнародний Суд, який кваліфікував їх як обов'язки /навіть позадоговірні/ до всього співтовариства держав в цілому. Значення їхнє таке, що всі держави розглядаються як такі, що мають юридичний інтерес в їх захисті /C.I.J. Rec. 1970, p.32/. Звідси право кожної держави

вимагати від держави - порушника виконання вимог міжнародного права, навіть якщо індивідуальні інтереси і права цієї держави не порушені. Так було в 1962 році, коли Міжнародний Суд прийняв позов Нігерії та Ефіопії до Південної Африки з приводу порушення останньою своїх міжнародноправових зобов'язань до підмандатної території - Південно - Західної Африки. В 1991 році Португалія на основі прав *erga omnes*, захищаючи інтереси народу Східного Тимора, свої власні і співтовариства, звернулась до Міжнародного Суду з позовом проти Австралії.

З іншого боку, за авторитетною думкою Комісії міжнародного права ООН, нехтування державою своїм міжнародним обов'язком, основоположним для забезпечення життєво важливих інтересів міжнародного співтовариства, розглядається міжнародним співтовариством в цілому як злочин /п.2 ст.19 узгодженої частини I Проекту статей про відповідальність держав/. У разі такого порушення юрисдикцію має Організація Об'єднаних Націй, яка виступає від імені організованого міжнародного співтовариства. У випадку агресії Іраку проти Кувейту в 1990 - 1991 роках міжнародне співтовариство держав в цілому діяло не тільки як правомочний суб'єкт по припиненню протиправного діяння, але й по забезпеченню відновлення чинного правопорядку і відшкодування збитків. Вперше за післявоєнний час спрацював механізм прийняття вищим політичним органом ООН - Радою Безпеки рішення спочатку по встановленню і засудженню факту порушення міжнародного миру і безпеки /рез.660 та наст./, а потім по застосуванню всіх необхідних засобів для відновлення права, що було порушено /рез.678/, і по відшкодуванню агресором жертві агресії збитків під міжнародним контролем і через міжнародні інституції /рез.688, 706 та ін./.

Поряд з поняттям відносин *erga omnes* закріплюється категорія норм *jus cogens*, які мають найвищу силу і від яких не можна відступати або протирічити їм під страхом недійсності актів і їх невизнання міжнародним співтовариством в цілому.

У міжнародному праві знаходять закріплення об'єднувальні концепції спільної спадщини всього людства /використання космосу і Місяця/, нормативно розроблена концепція загального надбання /дно і надра морів і океанів за межами національної юрисдикції/, в актах міжнародних організацій, міжнародних договорах поняття "міжнародне співтовариство" доповнюється поняттями "людство", "інтереси людства", "совість людства", "загальна зацікавленість людства". Поняття "людство" в цих концепціях, що увішло до міжнародного права, не свідчить про створення нового суб'єкта міжнародного права, але сприяє, на основі об'єднувальних ідей, поглибленню міжнародного співробітництва, пошукові розумного поєднання інтересів всього співтовариства держав і кожної держави окремо.

Важливою характерною рисою сучасного співтовариства є інституціоналізація міжнародного співробітництва, в якому головну роль відіграє система ООН. Міжнародні організації та органи є центрами багатосторонніх зусиль держав в справі регулювання широкого спектру міждержавних відносин: від загальних проблем підтримки миру і безпеки, роззброєння, екології до спеціальних сфер діяльності людства.

У сучасному співтоваристві ступінь розширення функціональних повноважень міжурядових організацій і відповідним чином перерозподілу функцій суверенітету свідчать про процеси виникнення і утвердження елементів наднаціональності. Держави, будучи членами співтовариства, не можуть не відчувати впливу цих процесів, особливо в сфері створення в межах і під егідою організацій загальнообов'язкових /загальновизнаних/ правил поведінки. Йдеться також про розвиток інституту контролю за додержанням своїх зобов'язань /Рада Безпеки та Генеральна Асамблея ООН, МОП, МАГАТЕ, контроль в галузі прав людини, заходи довіри у військовій сфері та багато інших/.

Сучасна система контролю в міжнародному співтоваристві, нормотворча діяльність міжнародних організацій свідчать про

збагачення якості співробітництва держав, переосмислення обсягів і атрибутів суверенітету, показують загальний напрям розвитку співтовариства. Останній полягає не у формуванні "світового уряду" із "світовим правом", а в якісному удосконалюванні взаємодії на основі розвитку потенціалу міжнародного права і створення нових вертикальних зв'язків у структурі співтовариства.

Невід'ємною ознакою сучасного співтовариства є діяльність Міжнародного Суду ООН, інших постійних юрисдикційних органів, міжнародного арбітражу, які забезпечують мирне вирішення міжнародних спорів, впроваджують порядок на основі права. У 1887 році в світі було розглянуто лише три міжнародні судові справи, в 1905 - 231 справа, в 1970 - вже 2000 справ /М.Ляхс/. В наш час цей показник незрівнянно зріс, про що свідчать, між іншим, чисельні звернення держав до Міжнародного Суду, характер справ, які розглядаються головним судовим органом міжнародного співтовариства /Р.Дженніс/.

Таким чином, в сучасному глобальному плюралістичному соціальному, економічному, політичному, культурному середовищі міжнародне співтовариство являє собою інституційовану структуру зі зв'язками горизонтального та вертикального типу між основними компонентами /держави, міжнародні організації/, організаційним ядром якої є ООН та установи її системи. Певне поле діяльності залишено для нетрадиційних суб'єктів міжнародного права /міжнародні неурядові організації, індивіди/. Співтовариство в цілому виступає із своїми консолідованими інтересами, що захищаються і реалізуються за допомогою міжнародного права, яке є важливим знаряддям впливу на поведінку його суб'єктів.

Питання про міжнародне співтовариство в сучасній теорії міжнародного права

Спектр правових концепцій, що пропонують своє бачення міжнародного співтовариства, є надзвичайно широким. Можна виділити основні течії, кожна з яких, ґрунтуючись на своїй

методології пізнання, містить свою конструкцію такого складного соціально - правового явища, як міжнародне співтовариство, підкреслюючи подекуди одні його ознаки на шкоду іншим.

Представники "політичного реалізму" звертають особливу увагу на співвідношення сили і права, на процеси суперництва і прагнення до панування. Протиставлення в соціально - правовому плані понять *society* - суспільство /грунтується на суперництві інтересів, тиску і сил/ і *community* - співтовариство /грунтується на добровільному співробітництві та праві/ підсилюється аналізом міжнародних відносин, в яких особливо акцентуються явища, які свідчать про застосування сили, про силове суперництво, гегемонізм. Висновок полягає в тому, що сукупність суб'єктів міжнародного спілкування не є міжнародним співтовариством, заснованим на праві, співробітництві і суверенитеті. /Г.Шварценбергер/. Доведене до крайності перебільшення ролі сили, втім, не може заступити гостроту і чіткість аналізу деяких сторін міжнародних відносин.

Відомою в літературі міжнародного права є школа зорієнтованого на політику розуміння міжнародного співтовариства та міжнародного права /М.Макдугал, Г.Ласвел, М.Рейсмен та ін./. Ідеї цієї школи характерні для американського міжнародно - правового мислення і часто втілюються на практиці. Вони полягають в тому, що міжнародне право розглядається крізь призму цілей і цінностей, як процес ствердження цих цілей і цінностей внаслідок прийняття владних рішень в міжнародному співтоваристві, тобто в результаті боротьби та конфліктів. Метою є створення міжнародного "співтовариства людської гідності" як сфери взаємодії якихось пересічних особистостей, які розглядаються поза контекстом національних держав, суспільства, соціального і національного середовища.

Досить поширеними є погляди мондіалістів, які критично аналізуючи сучасне міжнародне співтовариство, особливу увагу звертають на випадки свавільного застосування сили, нехтування

справедливістю, на невирішеність економічних та соціальних проблем. Розглядаючи сучасне міжнародне співтовариство як втілення заснованої на національному егоїзмі і волюнтаризмі системи держави, автори моделей світового порядку вбачають врятування людства на шляху подолання всевладдя державного суверенітету, створення наднаціональних структур з наднаціональними засобами примусу і правозастосування /Р.Фолк, Ф.Кратохвіл, С.Мендловіц та ін./, створення нового міжнародного співтовариства за принципом "єдина система права, правозастосування, судів" за умови реформування ООН в напрямі створення центрального уряду із ґрунтовними санкціональними повноваженнями і своєю власною "міжнародною силою" /Б.Ференц, Г.Кларк, Л.Сон/. Втім, вбачаючи в мондіалістській моделі можливість врятування міжнародного співтовариства, прихильники цієї течії відзначали що будь-яке намагання штучно і надмірно спростити або централізувати структуру співробітництва зруйнує його життєздатність /В.Дженкс/, що на сучасному щабелі розвитку новий світовий порядок не може набувати форми світового уряду /Р.Фолк/. Важливою позитивною частиною програми мондіалістів є звернення до громадськості світу із закликом активно впливати на міжнародні справи, вони пропонують плани конкретних заходів у боротьбі на захист прав людини, рятування навколишнього середовища, додержання норм міжнародного права.

Особливе місце у світовій науці міжнародного права належить природноправовим концепціям міжнародного співтовариства як наддержавної конструкції. Джерелом імперативу до формування наддержавності називають прагнення до споконвічно притаманного людям всіх національностей загального блага. Ця школа розглядає міжнародне співтовариство перш за все з точки зору прав людини як прав, які існують одвічно, є невід'ємними і універсальними, а також такими, які пронизують кордони. Прибічники природноправових теорій схильні вбачати в сучасній міжнародній дійсності зачатки майбутнього світового співтовариства народів та індивідів, заснованого на ідеї загального універсального блага. Незважаючи на деяку абстрактність своїх конструкцій, автори концепцій, що розглядаються /Дж.Фітцморис, Я.Сайто, Дж.Дель

Векію та ін./ вірно з'ясували тенденцію розвитку міжнародно - правового захисту і просування прав людини як одного з найважливіших компонентів правопорядку в міжнародному співтоваристві і правових державах, вони підмітили і обґрунтували створення і розвиток структури співробітництва і обміну безпосередньо між народами. В сучасних умовах природноправові концепції відбивають загальнодемократичні погляди, без врахування яких неможлива робота по створенню міжнародного співтовариства, заснованого на праві і гуманних цінностях.

Можна сказати, що в сучасній західній літературі міжнародного права з питання міжнародного співтовариства чітко простежується протистояння між традиційними позитивістсько - нормативістськими підходами і підходами, які ґрунтуються на застосуванні більш універсального інструментарія для доведення існування співтовариства. Нормативісти, замикаючись в межах вузького аналізу права, відмовляються визнати наявність імперативних норм, а також поняття "міжнародного злочину" в загальному міжнародному праві, яке пов'язане з цими нормами, неприйнятими для них є нормативне закріплення "міжнародне співтовариство держав в цілому", а відтак і поняття загальних правовідносин "erga omnes".

Їхні опоненти предметно доводять існування організованого міжнародного співтовариства, в якому в цілому виконуються настанови міжнародного права, існує чіткість норм і процедур, визначається ієрархія права співтовариства /Т.Френк, О.Шахтер/. Особливу цінність має дослідження інституційних структур міжнародного співтовариства /М.Віраллі, Р.- Ж.Дюпюї, А.Кассесе та ін./. Застосування поряд з виключно правовим аналізом елементів соціологічного методу дозволяє цій групі вчених - юристів особливо ретельно дослідити структуру сучасного міжнародного співтовариства через призму проблем функціонування універсальної міжнародної організації, яка є ядром і основою розвитку співтовариства, знаряддям виживання співтовариства. Останньому протиставляється інтеграція; якій відповідає наддержавний /наднаціональний/ тип організації

суспільства. У співтоваристві, яке ґрунтується на співробітництві суверенних держав, діє міждержавна організація, що збагачується елементами другого типу по мірі поглиблення інтеграційних процесів. Наднаціональні засоби були б ефективними для вирішення багатьох актуальних проблем людства, але вони не можуть впроваджуватися штучно, без природного поглиблення і якісного збагачення співробітництва держав.

Значно рідше, ніж на Заході, звертались до проблематики міжнародного співтовариства юристи - міжнародники колишнього СРСР. Розкол світу, ідеологічна нетерпимість, державне керування міжнародно - правовою наукою були чинниками, які обумовили розробку імпералістичної і соціалістичної моделей співтовариства, приречених на співіснування.

Розробляється проблематика "міжнародної системи" /Г.І.Тункін/, "міжнародного співтовариства в цілому" /А.П. Мовчан/, Організації Об'єднаних Націй як сучасного міжнародного співтовариства, що визначається суб'єктом міжнародного права /Н.А. Ушаков/. Досліджуються питання наднаціональності в співтоваристві держав /В.С.Верещетін, А.М.Талалаєв, А.С.Фещенко, К.А.Шибасєва та ін./ . Значним і глибоким є доробок в галузі вивчення проблем механізму міжнародно - правового регулювання, співвідношення національних і міжнародної правових систем /Г.В.Ігнатенко, І.І.Лукашук, Р.А.Мюллесон, А.А.Рубанов та ін./

Якщо подивитися на низку понять, характерних для способу мислення теоретиків щодо проблеми міжнародного співтовариства, то побачимо цілу гаму ознак: анархія, відсутність порядку, панування сили, конфлікти, з одного боку, а з іншого - сила права, співробітництво, вирішення спільних проблем, інституціоналізація, наднаціональність. Широкий плюралізм поглядів відзеркалює різні тенденції, що існують в співтоваристві, неоднаковість /економічну, соціальну, культурну, політичну тощо/ самого співтовариства. Незважаючи на констатацію явищ неправомірного застосування

сили, конфліктів, зіткнення інтересів, більшість дослідників доходять висновку про існування міжнародного співтовариства держав з власною ієрархією цінностей, що зорганізовано правом, націленим на посилення тенденцій співробітництва на шкоду непередбачуваності і анархії.

Міжнародний правовий порядок: ознаки і поняття

Позитивний погляд на сучасне співтовариство держав полягає, як уявляється, в тому, що це складний соціальний організм, який розвивається. В нього є структура, яка визначається наявністю в різній мірі пов'язаних між собою держав, груп держав та їхніх організацій, що об'єднуються на різних засадах і взаємодіють з іншими державами і групами держав та їхніми організаціями і, нарешті, всіх держав світу, їхніх об'єднань та організацій, що взаємодіють і взаємовпливають. Всі ці елементи структури групуються навколо організаційного ядра - загальної універсальної міждержавної організації, якою є ООН та установи її системи. Життя цієї структури - у міріадах відносин, які підтримуються між її ланками. Ці відносини мають системний характер, вони більшою чи меншою мірою організовані, впорядковані. Чим вище ступінь упорядкованості, організованості елементів структури співтовариства і діючих в ньому відносин, тим більш органічним і життєздатним воно є.

Право історично стало тим інструментом, яке служить формуванню співтовариства. Воно опосереднює порядок відносин, що склався і функціонує /політичний, економічний, соціальний, по підтримці миру та безпеки і таке інше/ в межах співтовариства, перетворюючи його на правопорядок.

Ці положення заперечуються тими, хто не бачить об'єктивного існування міжнародного права і міжнародного співтовариства. Вони належать до різних течій правової думки. Більшість з них аналізують міждержавний соціум з точки зору статичних уявлень і доходять таких висновків: у міжнародному співтоваристві немає

наднаціональної влади, яка б видавала закони та підтримувала правопорядок шляхом централізованого застосування силових санкцій, не існує й централізованої судової системи, звернення до якої було б обов'язковим /У.Коплін, М.Рейсмен, Н.Онаф, Е.Поздняков, І.Шадріна та ін./; міжнародне право - це примітивна система, котра позбавлена повноцінного застосування правових настанов /М.Баркун/, її притаманні прогалини, вона безсистемна, не забезпечує належного порядку /Е.Карті, С.Бастід/, порядок створюється конкуруючою поведінкою учасників міжнародного спілкування, в результаті чого не залишається місця для ефективного міжнародного права або ж публічного порядку в глобальному вимірі /М.Макдугал, А.Дор та ін./

Прагнення побачити в міжнародному правопорядку аналог внутрішньодержавного без урахування докорінної відмінності соціальних середовищ, в яких ці порядки функціонують, призводить до заперечної оцінки міжнародного права і заснованого на ньому правопорядку.

Факти протиправної поведінки держав у вигляді неправомірного застосування сили, невиконання своїх обов'язків, що впливають з договорів і загальновизнаних норм міжнародного права, елементи непередбачуваності і анархічності не можуть свідчити про відсутність правопорядку, не породжують антиправа. Ніяка система внутрішньодержавного правопорядку не є абсолютно ефективною. Втім оцінка міжнародного правопорядку часто дається із ще більш жорстких позицій, ніж оцінка внутрішнього правопорядку.

Матеріальними передумовами впорядкованих дій суб'єктів міжнародного співтовариства є необхідність виживання людства та його прогрес, вирішення глобальних проблем, управління діяльністю людства в різних галузях - і все це в умовах безпеки на засадах балансу інтересів кожного і всіх в цілому.

Впорядковане міжнародне співтовариство є в певному сенсі сукупністю правовідносин по вирішенню глобальних і локальних

проблем. Це система, в яку входять горизонтальні правовідносини /дво - та багатосторонні/, відносини вертикального типу, що ґрунтуються на консолідації інтересів співтовариства в цілому та їхньому правовому захисті, відносини по здійсненню спільної правотворчості, відносини по мирному вирішенню спорів, до яких в дедалі ширшому вимірі залучаються міжнародні суди і арбітраж. У цьому аспекті міжнародне співтовариство розглядається як міжнародний правовий порядок.

Програма забезпечення правопорядку в міжнародному співтоваристві на основі упереджувальної дипломатії, мирного вирішення спорів і підвищення ролі Міжнародного Суду ООН розроблена в Об'єднаних Націях /Доповідь Генерального Секретаря ООН "Порядок денний для миру". Док. ООН А/47/277, 17 червня 1992 р./ Про цілеспрямовані спільні зусилля всього міжнародного співтовариства щодо розвитку та кодифікації міжнародного права, сприяння його додержанню свідчить Десятиріччя міжнародного права ООН 1990 - 1999 р.р. і доповіді держав по виконанню програм першого періоду Десятиріччя /1990 - 1992 р.р./ /Док. ООН А/ 47/384 від 26 серпня 1992 р./.

Відбувається таким чином одночасно удосконалення основи правопорядку, його моделі - міжнародного права і впровадження цієї моделі в практику міжнародного спілкування у вигляді правовідносин, що встановлюються.

Міжнародний правопорядок можна розглядати як модель, яка міститься у правових настановах. Його можна розуміти як правові відносини, які реалізуються в дійсності. Поєднання цих двох підходів, подолання поширеної тенденції до аналізу виключно конструкцій, що містяться в праві, потребує також уваги до реалізації цих конструкцій в практиці міжнародних відносин.

Міжнародне право надає модель; реалізуючись на практиці, впливаючи на реальні відносини, воно встановлює порядок. Ступінь відповідності реально існуючого порядку наявній моделі

характеризуватиме стан міжнародної законності. Оцінка правопорядку, що встановлюється, виробляється у гущі міжнародно - правової практики: оцінка окремими державами, їх союзами та об'єднаннями, оцінки, що їх дають в Раді Безпеки і Генеральній Асамблеї ООН, інших міжнародних організаціях.

Викладене вище дає можливість сформулювати головні та істотні ознаки поняття "правопорядок" : правопорядок передбачає перш за все упорядкованість, тобто формування структури, елементи якої об'єднані і взаємопов'язані; структура, яка зазнає впливу права, це є співтовариство держав; реальність правопорядку втілюється у численних правовідносинах, що ґрунтуються на нормах міжнародного права; стрижнем цих відносин, фундаментом порядку є загальні правові відносини, які базуються на принципах міжнародного права та інших нормах міжнародного права, що мають імперативний характер і відбивають спільні інтереси і цінності всього співтовариства держав; загальні правовідносини діють постійно, вони створюють систему правових зв'язків у співтоваристві, які мають за мету захист спільних інтересів і збереження цінностей, які поділяються всіма.

Таким чином, правопорядок у міжнародному співтоваристві можна визначити як структуру відносин, заснованих на нормах права, ядром яких є загальні правові відносини між суб'єктами співтовариства держав щодо захисту спільних інтересів і збереження цінностей, що поділяються всіма.

Загальні принципи права як основа правової спільності співтовариства

Уявлення про сучасне міжнародне співтовариство пов'язане перш за все із впорядкованістю його як структури відносин між його компонентами, які перебувають у стані взаємозалежності. Чинники спільності, взаємодії, взаємозалежності знаходять відбиття у вигляді загальних засад юридичної системи, котрі, створюючи правову спільність особливого чину, були б однаково необхідні і

прийнятні для всіх держав з їх різними соціально - політичними і економічними системами, рівнями розвитку, культурами тощо. Такими загальними правовими основами міжнародного співтовариства є загальні /головні/ принципи міжнародного права.

У сучасній доктрині міжнародного права постійно приділяється значна увага "загальним принципам права". Цю проблему досліджують відтоді, як спочатку у Статуті Постійної Палати міжнародного правосуддя, а згодом у Статуті Міжнародного Суду /п.1/с./ст.38/ було встановлено, що Суд може використовувати як джерело міжнародного права "загальні принципи права, визнані цивілізованими націями".

Для одних загальні принципи права - співпадаючі принципи внутрішніх правових систем, що становлять нормативну основу міжнародної правової системи /Бін Ченг, М.Боос/. Інші не мають сумнівів відносно того, що оскільки міжнародне право створювалось на базі національного, то воно й запозичило його загальні принципи /О.Шахтер/. Прибічники природного права під загальними принципами розуміють закріплення в міжнародному праві природних засад справедливості, властивих всім народам /називають принцип загального блага, принцип "договори мають виконуватися" та ін./. Існує точка зору, що під загальними принципами права слід розуміти правові поняття, правові постулати, правила юридичної техніки, які застосовуються в національних правових системах і міжнародному праві в процесі тлумачення і застосування норм права /Г.І.Тункін/.

Слід зазначити, що міжнародне право не може не мати рис подібності з національними правовими системами. Але в той же час воно є якісно відмінною від національної системою права /інший суб'єктний склад і соціальне середовище, характер відносин, які регулюються, особливості правотворчості і правозастосування в міжнародному співтоваристві держав тощо/. Жоден з цих аспектів не може ані перебільшуватись, ані применшуватись. Риси спільності уможливають певну аналогію при наявності якісної

відмінності. Правда, що правові системи містять в собі низку загальних положень, знарядь і способів, які можна розглядати як інструментарій вирішення соціальних завдань. Це й логіко - правові способи, деякі принципи процесу, правові поняття і максими /особливо запозичені з римського права/, сформульовані у стислій і точній формі. Чимало з них перейшло у міжнародне право. Йдеться про такі принципи, як сумлінність, естопель, справедливість, змагальність судового процесу, заподіяння шкоди передбачає обов'язок відшкодування збитків, а також інші подібні. Щодо загальних понять і формул, то можна назвати такі з них, які увійшли до міжнародного права : *jus cogens*, *jus dispositivum*, *erga omnes* , а також такі формули, як "спеціальний закон відміняє загальний", "заслухати і другу сторону", "ніхто не може бути суддею у своїй власній справі" та ін.

Варто підкреслити, при всьому значенні цих знарядь для міжнародного права, вони не є принципами, фундаментальними положеннями, які б якісно визначали природу системи міжнародного права. Ані за своїм характером, ані за їхніми значеннями і роллю в міжнародному праві вони не можуть претендувати на це. І не до кінця досліджене питання про склад таких понять. Їхній зміст та особливості застосування в міжнародному праві потребують уточнень. Це може бути зроблено в межах діяльності органів ООН, які займаються кодифікацією і прогресивним розвитком міжнародного права.

Однак зауважимо, що загальні поняття відіграють позитивну роль у системі міжнародно - правового регулювання. Їхній спільний для різних правових систем обсяг змісту, а також їхнє практичне застосування свідчать про наявність рис спільності національних правових систем, служать забезпеченню єдності міжнародного правопорядку. Загальні правові поняття, як досягнення людської цивілізації, з аксіологічної точки зору входять до ієрархії правових цінностей міжнародного права, де одні цінності відіграють роль цілей, а інші - засобів. Загальні правові поняття, постулати, максими т.і. мають застосовуватись як допоміжні правові інструменти, як допоміжні засоби. Значення цілей визнається за

фундаментальними положеннями /принципами/, які сформувався в сфері міждержавного спілкування, становлять підмурок життєдіяльності співтовариства держав і розподіляються кожною державою та всім співтовариством в цілому /В.М.Корецький/. В сучасних умовах саме в такій трактовці слід розуміти відому формулу ст.38 Статуту Міжнародного Суду.

Спільними для всіх, тобто такими, що поділяються всіма, а також загальними за концентрованістю і узагальненістю нормативного змісту є загальні основи /принципи/ міжнародного права. В цих принципах втілені цінності, прийнятні для всіх учасників міжнародного спілкування і на яких ґрунтується правопорядок. Міжнародний Суд зауважив, що це є "принципи і норми, необхідні для підтримки мирних відносин між державами і визнані в усьому світі націями різних вірувань, культур і різної політичної належності". Основні принципи загального міжнародного права закріплені як у договорі, так і у звичаях. Міжнародний Суд відносить їх до принципів "звичайного і загального міжнародного права" /I.C.J. 1984, p.424/ та кваліфікує їх як "спільні" /спільні для всіх /фундаментальні принципи/ I.C.J.Reports 1986, p.97 /.

З розвитком міжнародного співтовариства удосконалюється й система основних принципів міжнародного права, розробляються нові положення, які конкретизують нормативний зміст. Це можна простежити по таких актах, як Статут ООН, Декларація 1970 р. /резолуція 2625 //XXV/, Заключний акт Наради з безпеки і співробітництва в Європі /Хельсінкі, 1975/. Міжнародний Суд підкреслив особливе значення двох останніх актів для встановлення складу і змісту основних принципів міжнародного права /I.C.J.Reports 1986, p.101 ff./.

Погоджуючись в принципі з тим, що акти типу резолюції 2625//XXV, як такі, обов'язкової юридичної сили не мають /тобто не є формальними джерелами міжнародного права/, необхідно в той же час зауважити, що вони являють собою загальновизнане викладення принципів міжнародного права /матеріальне джерело/.

Останнє підтверджується тим, що сформульовані в цих актах принципи часто в тому ж вигляді викладаються у міжнародних договорах. Так, в Договорі про дружні відносини і співробітництво між Україною і Болгарією від 5 жовтня 1992 р. сторони як принципи взаємовідносин називають всі десять принципів Хельсінкського акту /ст.1 Договору/, визнаючи їхню юридичну силу. В Договорі про принципи відносин і співробітництва між Україною та Великобританією від 10 лютого 1993 р. сторони з тією ж метою безпосередньо посилаються на Хельсінкський акт 1975 р., який містить 10 принципів міжнародного права.

Як загальні /узагальнені за змістом/ і в силу свого демократичного характеру основні принципи мають таку якість, як прийнятність для всіх держав світу. Це один з чинників того, що принцип - норма набуває загального визнання, тобто закріплює досягнутий рівень співробітництва держав, їхню спільну зацікавленість і спрямованість волі на вирішення проблем, що назріли.

На цих принципах ґрунтується міжнародний правопорядок, який, у свою чергу, втілює структуру того політичного простору, котрим є міжнародне співтовариство. Ці принципи мають відповідати ще одній вимозі: щоб бути загальноприйнятними а, отже, загальновизнаними основами системи міжнародних відносин, фактором єдності в такому різноманітному світі, вони мають відбивати прийнятну для всіх систему цінностей.

Система загальнолюдських цінностей як аксіологічна основа міжнародного правопорядку

В умовах, коли головні суб'єкти міжнародного спілкування належать до різних соціально - економічних систем, мають різну культуру, традиції, релігію, великого значення набуває питання про систему цінностей, які становлять підмурок міжнародного права. Чи існує в такому строкатому, різноманітному світі спільні для всіх держав цінності? Адже ж без спільної, визнаної всіма системи цінностей не може бути єдиного правопорядку. Учасники

міжнародних відносин у процесі виявлення своїх інтересів і прагнень орієнтуються перш за все на власні системи цінностей, які лежать в основі національних правопорядків. У той же час протиставлення ціннісних систем суперечить практичним вимогам - досягненню згоди по проблемах, які мають вирішуватися у зовнішньому середовищі на основі системи цінностей, прийнятої для всіх суб'єктів міжнародного права. З цього випливає, що у зовнішній сфері неприпустиме однобічне випинання цінностей якої - небудь країни або соціально - політичної системи. З іншого боку, процес закріплення цінностей в нормах міжнародного права має відбуватися тільки на базі згоди, без нав'язування волі одних членів міжнародного співтовариства іншим.

Ідеологізація міждержавних відносин в різні періоди новітньої історії дуже негативно позначалася на всій системі міжнародного співробітництва, що базується на міжнародному праві, дія якого в цьому випадку паралізується. Це стосується намагань силового нав'язування як ідеалів соціалізму, так і настанов релігійного фундаменталізму, екстремізму різних видів або ж цінностей західної демократії.

Питання про єдність та універсальність правопорядку і міжнародного права викликає великий інтерес юристів - міжнародників у площині наявності в міжнародному співтоваристві різних культур та ціннісних систем. Цій темі були присвячені міжнародний колоквиум під егідою Гаазької академії міжнародного права і Університету ООН /1983 р./, XII Всесвітній конгрес Міжнародної академії порівняльного правознавства /1986 р./. Простежується сильна тенденція на користь деідеологізації міжнародних відносин, пошуку зближення різних течій думки юристів - міжнародників світу.

Загальне право має ґрунтуватися на спільних цінностях, що поділяються всіма, і це не виключає, а навпаки, передбачає співробітництво та взаємодію різних ціннісних і юридичних систем. Таке положення зведено в принцип формування складу

найважливішого органу ООН, який займається кодифікацією та прогресивним розвитком міжнародного права - Комісії міжнародного права, а також Міжнародного Суду, який здійснює правозастосування. В ст.8 Статуту Комісії і ст.9 Статуту Суду міститься вимога, що при обранні членів цих органів увесь їхній склад має забезпечити представництво головних форм цивілізації й основних правових систем світу. У Консультативному висновку щодо Західної Сахари Міжнародний Суд на практиці відмовився засновувати своє рішення на специфічних релігійно - правових цінностях одного регіону і застосував до особливої ситуації міжнародно - правові норми, засновані на спільних цінностях /I.C.J. Reports 1975, p.44, 48, 68/.

За станом на 1992 рік Міжнародний Суд ООН - головний правозастосувальний юрисдикційний орган міжнародного співтовариства - розглядав майже півтора десятка справ, в яких сторонами були країни від Скандинавії до Австралії, від Центральної Америки до Перської затоки. До всіх спірних правовідносин застосовується право, що відбиває загальні, універсальні людські цінності.

Міжнародне право з аксіологічної точки зору функціонує як система загальнолюдських цінностей, закріплених в загальноновизнаних нормах міжнародного права. Серед них можна назвати прості норми моралі і справедливості, загальноприйнятні правила співжиття, правила поведінки, обумовлені загальними умовами існування людства. Століттями людство накопичувало фонд таких цінностей: життя в мирі, взаємна повага, виконання взятих на себе обов'язків, засудження віроломності та багато інших. Так, наприклад, центральний принцип сучасного загального міжнародного права - принцип мирного співіснування - сформульовано у Статуті ООН за допомогою термінів і понять, які відбивають загальнолюдські ідеали і цінності. Статут ООН звертається до понять терпимості й добросусідства, вживаних людством на протязі тисячоліть: "виявляти терпимість і жити разом, в мирі один з одним, як добрі сусіди"/Преамбула Статуту/.

Систему міжнародних цінностей закріплено у Статуті ООН, Декларації 1970 р. про принципи міжнародного права, Заключному акті НБСЄ 1975 року. Система цих принципів заснована на ідеях і цінностях загальнолюдського значення : засудження війни, мир у безпеці і справедливості, незалежність, співробітництво, рівноправність, дотримання слова, яке дано, виконання прийнятих на себе зобов'язань, повага прав людини.

Саме ці цінності, як доводять дослідники міжнародно - правової думки різних цивілізацій, властиві різним течіям християнства /А.де Ридматтен, П.Куйманс/, іудейству /П.Вейль, Ш.Розенн/, мусульманству /М.Беджауї/, іншим людським цивілізаціям /Ванг Тя, Т.О.Елайес, Но Хьонг Пак та ін./.

Розвиток ціннісної системи загального міжнародного права є процесом тривалим та складним, оскільки в ньому беруть участь представники всіх складових частин міжнародного співтовариства, які мають узгоджувати свої позиції відносно того, що вважати цінностями міжнародного співтовариства, на чому будувати праяпорядок. Процес суперечливий, бо часто у міждержавній сфері виникають такі ідеї та концепції, які можна охарактеризувати лише як антицінності. Йдеться про цінність ядерної зброї як знаряддя реалізації національних інтересів. Неприйнятними для сучасного міжнародного співтовариства є постулати, на яких будуються концепції власної вищості, втручання, домінування тощо.

Україна, приєднуючись як повноправний член до процесу НБСЄ, діє в політико - правовому просторі, де проголошуються, наприклад, такі цінності, як свобода, політичний плюралізм, ринкова економіка /Паризька хартія для нової Європи, 1990 р./ . У цьому ж документі поставлено завдання об'єднати зусилля міжнародного співтовариства з метою "захисту і ствердження всієї сукупності основоположних людських цінностей".

Молода українська держава, беручи участь в міжнародному

спілкуванні, формує ціннісну основу своєї правової позиції, "визначаючи перевагу загальнолюдських цінностей над класовими" /Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990р./ . Спільні цінності міжнародних відносин закріплюються у положеннях міжнародних договорів. Так, у Договорі про принципи відносин і співробітництво між Україною і Великобританією від 10 лютого 1993 року сторони підкреслили свою відданість "демократичним принципам", "практиці відкритого суспільства", "повазі прав людини", "верховенству закону". Декларація про принципи співробітництва між Україною та Угорщиною по забезпеченню прав національних меншин від 31 травня 1991 р. виходить з того, що такі меншини розглядаються як цінні компоненти націй, а їхня етнічна, культурна, мовна, релігійна самобутність мають зберігатися і розвиватися. У Договорі про дружні відносини і співробітництво між Україною і Болгарією від 5 жовтня 1992 року підкреслюється належність обох країн до історичної європейської спільноти, а також значення такої цінності, як європейська культурна спадщина. У Комюніке про візит в Україну Президента Польщі Л.Валенси /24-26 травня 1993 р./ сторони поставили собі за мету стверджувати у взаємовідносинах загальнолюдські цінності і принципи міжнародного права.

Розвиток системи цінностей міждержавного спілкування в загальнодемократичному напрямі та її закріплення у міжнародних договорах служить формуванню аксіологічної основи міжнародно - правової позиції України.

Інтереси держав і міжнародний правопорядок

Будучи учасником впорядкованої системи міждержавного спілкування, держави діють в ній зі своїми індивідуальними різноманітними, подекуди суперечливими інтересами. Оскільки ж йдеться про порядок, встановлений міжнародним правом, набуває значення питання про відношення держав до цього правопорядку, особливо крізь призму національних інтересів, а також інтересів міжнародного співтовариства.

Застосовуючи категорію інтересу, ми розглядаємо її в єдності суб'єктивної та об'єктивної сторін. Поняття інтересу невідривне від поняття потреби, яка являє собою необхідність в чомусь для існування індивіда, соціальної групи, соціуму в цілому. Для забезпечення свого існування суб'єкт змушений задовольняти потреби. Саме в потребі, обумовленій матеріальними умовами життя суспільства, закладена об'єктивна сторона існування інтересу. Сам же він є формою усвідомлення цих потреб і становить основу програми діяльності суб'єкта, служить формуванню цілей його поведінки. В цьому друга сторона інтересу - суб'єктивна.

У міжнародних відносинах держави визначають цілі своєї поведінки, виходячи з своїх загальнодержавних /національних/ інтересів. При цьому діють об'єктивні фактори /рівень розвитку, потенціал, ресурси, геостратегічне положення, традиції, стан суспільства та багато інших/. Суб'єктивний елемент набуває великого значення тому, що у процесі усвідомлення, визначення та просування національних інтересів беруть участь значна кількість органів і організацій, соціальних груп і прошарків, фізичних осіб, які виражають специфічні інтереси, мають відповідно свої політико - правові уявлення, нарешті, різні рівні підготовки і кваліфікації. Процес консолідації й висування національних інтересів є складним у своїй різноманітності, а відтак не є автоматичним, а подекуди набуває непередбачуваності.

Взаємовплив і взаємодію об'єктивних і суб'єктивних факторів можна простежити у повосенний, після 1945 року та аж до середини 80 - років період двополюсного протистояння. В той час імперське усвідомлення національних інтересів, їхнє надмірне випинання призводило до нехтування міжнародним правом, неможливості використати його загальнодемократичний потенціал. Два антагоністи продемонстрували зразки односторонності у тлумаченні норм права, що служило обґрунтуванням протиправних акцій /інтервенція США на Гренаді й у Панамі, втручання у Нікарагуа, інтервенція СРСР в Угорщині і Чехословаччині, війна в Афганістані/. Хоча й вдалося уникнути загального ядерного конфлікту, після 1945 року мали місце близько 100 головних

локальних зіткнень, які забрали життя 20 мільйонів людей. Міжнародне співтовариство було невзможі застосувати правові заходи вирішення цих спорів через 279 паралізуючих вето в Раді Безпеки ООН /Б.Бутрос-Галі/.

Це було продовженням системи, заснованої на рівновазі страху, на силовому стримуванні. Ця система міжнародних відносин, відмічена обопільною недовірою, гіпертрофованим розумінням необмеженості суверенітету, одностороннім тлумаченням міжнародного права, вичерпала свої можливості.

Із зникненням двополюсності міжнародне право отримує імпульс до нового розвитку. У політико-правовому житті міжнародного співтовариства виник і активно використовується термін "новий світовий порядок", зміст якого тлумачиться по-різному. З одного боку, висловлюються побоювання, що новий порядок - це порядок в інтересах однієї держави - рах американа - з використанням міжнародного права, концепцій прав людини і демократії як ідеологічного обґрунтування одноосібного гегемонізму без противаг /Мохамед Беннуна, Л.Фоксаняну, А.Пелле та ін./ . З іншого боку, наголошується на ролі США і західних демократій у захисті міжнародного правопорядку, пропонується навіть передати повноваження владного порядку від ООН "сімці" найбільш розвинених країн з виділенням у тій "сімці" внутрішнього лідера з "трех" найбільш впливових країн /М.Рейсмен та ін./

Насправді, дійсність дає факти, які тлумачаться по-різному. З одного боку, з практики міжнародних відносин ще не виключене одностороннє тлумачення міжнародного права, перевищення межі правомірного застосування сили /контрзаходи США у зв'язку з підготовкою замаху на экс-президента Дж.Буша/. З іншого боку, як уявляється, у внутрішньому порядку такої демократичної держави, як Сполучені Штати є могутні противаги, які б стримували тенденції до диктату на міжнародній арені. Слід врахувати й точку зору впливових у США кіл про те, що коли зникає глобальна загроза для них, "Сполучені Штати мають

вгамувати свій невторимний глобалізм" /Г.Кіссінджер/.

Треба зважити й на те, що на зміну двополюсності прийшла багатополісність, яка підспудно існувала раніше, а зараз ще й ускладнена появою нових держав. Європейське Співтовариство, Японія, Китай, АСЕАН - перелік полюсів можна продовжувати. З'являються нові центри інтересів: Центральнo-Європейська ініціатива, СНГ, організація співробітництва чорноморського басейну. Їхнє існування відбиває різноманітність світу і безліч інтересів, що існують в ньому. Узгодження інтересів є єдиним можливим способом забезпечити цивілізоване співжиття держав. Новий демократичний порядок міжнародного співтовариства може ґрунтуватися на нормах права, зміст яких відбиває баланс інтересів сторін і не суперечить інтересам співтовариства в цілому. Однобічне просування індивідуальних або групових інтересів на шкоду інтересам співтовариства в цілому є неправомірним і, як правило, виправдовується за допомогою однобічного тлумачення міжнародного права. Зрозуміло, що пошук балансу інтересів є процесом складним, який вимагає доброї волі, уміння знаходити компроміси на базі вимог міжнародного права.

Новий правопорядок - це розвиток загальнодемократичних резервів чинного міжнародного права. Ядром його програми можна вважати Доповідь Генерального Секретаря ООН "Порядок денний для миру" /Док.ООН А/47/277, 17 червня 1992р./, його правове забезпечення здійснюється у найближчій історичній перспективі в межах Десятиріччя міжнародного права ООН /1990 - 1999 р.р./.

Можна виділити два принципових положення, які є підмурком філософії "Порядку денного для миру": 1/ основним компонентом міжнародного співтовариства є держави, суверенітет та цілісність яких невід'ємні; 2/ в сучасному співтоваристві держави мусять робити свідомий вибір на користь розумного балансу між інтересами, що обумовлені національним суверенітетом, і фактом належності до співтовариства держав, яке набуває дедалі більшої взаємозалежності.

Перший головний напрям удосконалення правопорядку полягає у виключенні протиправного насильства, запобіганні конфліктам, підтриманні миру в межах централізованих дій міжнародного співтовариства в цілому /його організаційного ядра - ООН/ по контролю за конфліктними процесами в співтоваристві та керуванню ними. Другий напрям - це об'єднання зусиль окремих держав, регіональних і спеціалізованих організацій і всього співтовариства в цілому по прогресивному розвитку і кодифікації міжнародного права в різних сферах, його ефективному застосуванню, розповсюдженню знань про нього, вкорінюванню міжнародної правосвідомості. Третій напрям - підвищення у здійсненні правопорядку ролі арбітражних і судових органів. Поставлено за мету домогтися визнання обов'язкової юрисдикції Міжнародного Суду до кінця століття всіма державами світу. Просування цим шляхом означатиме впровадження такого порядку, який забезпечить правомірну реалізацію інтересів кожної держави і співтовариства в цілому.

Формування міжнародно - правової позиції держав на основі примату міжнародного права

Ставлення сучасних держав до міжнародного права, його норм та інститутів, засобів правозастосування становить предмет особливої уваги науки міжнародного права, а на практиці є одним із найважливіших компонентів правопорядку. Йдеться про те, що можна назвати міжнародно - правовою позицією держав. У літературі з цього питання можна зустріти характеристику такої позиції, яка відмічена правовим нігілізмом, односторонністю, тобто коли на міжнародній арені діють без урахування думки інших, використовуючи свої власні правила або тільки своє власне тлумачення загальних правил, або ж сповідуючи відмову від будь-яких правил /Л.Хенкін/. Часто міжнародне право, якщо воно сприймається як таке, що суперечить національним інтересам, намагаються відхилити, обійти, перекручено тлумачити на свою користь, причому використовуються засоби, несумісні з логікою і сумлінністю /М.Віраллі/. Небезпечна і небездоганна позиція держав, яка ґрунтується на егоїзмі та перебільшеній позитивній

самооцінці, що призводить до такого становлення до інших, яке побудоване не на праві, а на кон'юктурі і тактичних міркуваннях /Г.Лашар'єр/.

Серед чинників, які впливають на формування міжнародно-правових настанов, історичні традиції, правова ідеологія суспільства і навіть конкретних провідників зовнішньої політики. Так, канадський юрист Р. Макдональд звертав увагу на те, що, наприклад, американські юристи часто розглядають міжнародне право не як нейтральний добір норм, а як особливий спеціалізований процес прийняття рішень. В європейських країнах континентально - правової сім'ї, напроти, головна тенденція - визначати позитивне чинне право з метою використання його норм. У країнах із слабкими правовими традиціями існує реальна можливість недооцінки правових засобів реалізації зовнішньої політики, там потрібно докласти великих зусиль для прищеплення поваги до міжнародного права.

Формування ставлення до міжнародного права /а точніше, до міжнародно-правової системи/ є складним процесом, на який впливає низка чинників. Він починається з дії потреби, яка усвідомлюється і виявляється суб'єктом у формі інтересу. Об'єктивний бік інтересу - у русі потреби, суб'єктивний - у самому процесі її усвідомлення. Суб'єкт постійно має вирішувати питання щодо вибору варіантів поведінки й засобів задоволення потреб. В конкретній діяльності держав відбувається повсякденна /на різних рівнях, в різних масштабах/ оцінка такого засобу реалізації інтересів, як міжнародне право в цілому, його норми й інститути, правові явища. Ця оцінка є по суті співвідношенням засобів, що їх пропонує міжнародно- правова система, із власними ідеальними моделями та уявленнями про суще і належне у праві. Основа оцінки - це позиція, яка ґрунтується на цінностях суб'єкта. Таким чином, міжнародно - правова позиція держав являє собою сукупність сформованих під впливом об'єктивних і суб'єктивних факторів настанов щодо застосування міжнародного права та його розвитку в процесі здійснення інтересів і цілей держав.

У сучасному співтоваристві держав складаються умови для формування державами своєї міжнародно- правової позиції на основі примату міжнародного права. Реалізація примату міжнародного права є одним з пунктів порядку денного міжнародного співтовариства /Десятиріччя міжнародного права ООН/.

Питання про примат міжнародного права треба розглядати у двох основних аспектах: 1/ визнання верховенства міжнародного права у міжнародних відносинах та 2/ визнання верховенства міжнародного права у взаємодії внутрішнього правопорядку держав з правопорядком міжнародного співтовариства.

Проблема співвідношення і взаємодії міжнародного і внутрішнього права породила велику літературу, були розроблені класичні концепції дуалізму /Тріппель, Анцілотті та ін./, монізму на основі примату міжнародного права /Кельзен, Фердрос, Кунц, Ссель та ін./. Кожна з цих концепцій в тій чи іншій мірі відбивала тенденції розвитку міжнародного співтовариства в певних історичних обставинах.

У сучасних умовах взаємозалежного світу міжнародне співтовариство ґрунтується на правовій системі, норми та інститути якої служать як захистові інтересів окремої держави, так і всього співтовариства в цілому, а також їх узгодженню. Верховенство міжнародного права в міжнародному співтоваристві має бути визнане в силу факту належності до цього співтовариства, отже зацікавленості у нормальному функціонуванні його правопорядку. Як суб'єкт міжнародного права, держава набуває життєво важливих для себе прав, які невіддільні від обов'язків. Вона пов'язана загальними правовідносинами з приводу захисту і збереження міжнародного співтовариства, поза яким немислиме виживання національних суспільств. Через свою участь в міжнародному правопорядку держава визнає імперативні норми міжнародного права, в т.ч. його основні принципи. Один з них - принцип сумлінного виконання обов'язків за міжнародним правом

/що впливають із загальновизнаних принципів і норм, з договорів та угод, а також визнання переважної сили обов'язків за Статутом ООН/.

Верховенство міжнародного права підкріплюється тим, що держава не може посылатися на положення свого внутрішнього права для виправдання невиконання нею договору /ст.27 Віденської конвенції про право договорів 1969 р./ По відношенню до міжнародного правопорядку національні закони та судові рішення є лише простими фактами, які свідчать про спрямованість волі держав /С.Р.І. Ser.A, N 7, р.19/. У найбільш загальній формі Міжнародний Суд ООН зажадав додержання вищих інтересів міжнародного співтовариства /С.І.І.Rec. 1980, р.44/.

Одним з головних завдань Десятиріччя міжнародного права ООН є утвердження у міжнародних відносинах верховенства міжнародного права. Про поступове втілення у життя цього принципу свідчать звіти різних держав про виконання першої частини Програми Десятиріччя /Док.ООН А/47/384, 26 серпня 1992 р./.

Особлива увага приділяється ствердженню примату міжнародного права в межах процесу НБСЄ. Держави "беруть зобов'язання об'єднати зусилля з метою сприяти забезпеченню міжнародної безпеки, запобігати конфліктам, забезпечити примат міжнародного права" /Підсумковий документ Віденської зустрічі НБСЄ 1989 р./, а також зобов'язуються "зміцнювати мир на основі примату міжнародного права" /Паризька хартія для нової Європи 1990 р./.

У сучасній міжнародно-правовій системі додержання настанов права забезпечується, зокрема, завдяки механізмам контролю і санкційним механізмам, а також через застосування заходів примусового відновлення правостосунків у разі посягнення на фундаментальні інтереси співтовариства держав в цілому, через подальше вирішення спірних ситуацій за допомогою судів та арбітражу.

Другий аспект примату міжнародного права полягає у визнанні верховенства міжнародного права над внутрішнім. Тут йдеться про співвідношення і взаємодію внутрішнього та міжнародного правопорядків. З приводу різних теоретичних конструкцій співвідношення цих правопорядків можна сказати таке. Сучасний міжнародний правопорядок вже давно не виконує тільки функцію зовнішньодержавного, тобто такого, який обмежено координує сильні внутрішні правопорядки. В той же час міжнародний правопорядок не поглинає внутрішні і не складає з ними єдиного світового порядку. Адже у міжнародного і внутрішнього права власні різні соціуми, різні суспільні відносини, які регулюються, їхні суб'єкти. У міжнародному співтоваристві немає світового уряду ані світової наднаціональної правотворчості, отже немає й приводу говорити про поглинення правопорядків. З іншого боку, неможливо механічно їх складати. Міжнародний і внутрішній правопорядки взаємодіють як це роблять їхні соціуми. Однак на сучасному етапі розвитку міжнародного співтовариства така конструкція вже не відображає досягнутого рівня співробітництва у межах міжнародного співтовариства. З історичної точки зору, якщо у міжнародних співтовариствах минулого з вузьким колом відносин з приводу спільних інтересів міжнародне право виконувало роль додатку до внутрішнього, то у сучасному співтоваристві з дедалі ширшою сферою спільного регулювання відносин, які встановлюються у межах національних кордонів, міжнародний правопорядок проникає у внутрішній. Йдеться про права людини, міжнародну торгівлю, телекомунікації, повітроплавання, транспортні перевезення та багато інших сфер, де міжнародне регулювання робиться дедалі вітчутнішим у національному правовому просторі.

Потреба забезпечити спільне правове регулювання у різних галузях людської діяльності, захистити спільні цінності, забезпечити виживання і прогрес національних суспільств через виживання і прогрес міжнародного співтовариства обумовлюють визнання верховенства міжнародного права над внутрішнім.

Постійна Палата міжнародного правосуддя у 1930 році

констатувала, що "загальновизнаним принципом міжнародного права є те, що у відносинах між державами - учасниками договору положення внутрішнього права не можуть превалювати над нормами договору" /С. Р. J. I. Ser. B, N17, р.32/. Від визнання примату норм конкретного договору над нормами внутрішнього права до висновку про примат міжнародного права в цілому - такою є тенденція юриспруденції світового суду. У своєму Консультативному висновку від 26 квітня 1988 року Міжнародний Суд ООН зауважив: "Досить нагадати фундаментальний принцип міжнародного права, який полягає в тому, що міжнародне право превалює над внутрішнім правом" /С.I.J. Res. 1988, р. 34 - 35/. Така міжнародна практика підтверджується у внутрішньому правопорядку численних держав світу у вигляді конституційного або законодавчого закріплення примату міжнародно - правових норм над нормами внутрішнього права.

Формування міжнародно - правової позиції України

З набуттям Україною незалежності відбувається перехід від формальної суверенності до наповнення реальним змістом її міжнародної правосуб'єктності, до вирішення практичних міжнародних завдань у політико - правовому просторі світу і Європи.

У Конституції УРСР всі питання міжнародної діяльності вирішувалися на основі положення ст.28, де визначалося, що "Українська РСР у зовнішньополітичній діяльності керується цілями, завданнями і принципами зовнішньої політики, визначеними Конституцією СРСР." Таким чином, залежність від центру було оформлено конституційно. З іншого боку, спрощена конституційна основа у вигляді декількох положень Конституції 1978 року, які в основному визначали обмежені функції Верховної Ради УРСР та її уряду у зовнішній сфері, ніяк не може сьогодні задовольнити потреби незалежної держави.

Генеральний напрям у формуванні міжнародно - правової позиції

України передбачає, з одного боку, створення такого конституційно - правового механізму зовнішньої діяльності, який забезпечував би реалізацію національних інтересів незалежної України на базі вимог міжнародного права, а з іншого - розробку ефективної і демократичної системи застосування міжнародного права у внутрішньому правопорядку. Вирішення цього завдання невіддільне від формування у суспільстві взагалі та у структурах всіх гілок влади світоглядних засад у вигляді настанов і програм діяльності щодо застосування, використання міжнародного права та його розвитку під час реалізації таких стратегічних завдань, як захист незалежності та територіальної цілісності, реалізація суверенітету, забезпечення безпеки, входження до світового і європейського співтовариств, а також інших цілей і інтересів.

Треба зазначити, що основний вибір щодо міжнародної діяльності нашої держави було зроблено з прийняттям Декларації про державний суверенітет від 16 липня 1990 р. й Акту проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р. Принциповим є положення про примат загальнолюдських цінностей над класовими і загальноновизнаних норм міжнародного права над нормами внутрішнього права.

Реалізація концепції примату міжнародного права передбачає його закріплення у принциповому вигляді у Конституції держави. Можлива загальна формула про визнання верховенства загальноновизнаних принципів і норм, а також норм чинних договорів у зовнішній діяльності України.

З іншого боку, для забезпечення верховенства міжнародного права у внутрішньому правопорядку необхідна загальна норма про надання вищої сили порівняно з національним правом загальноновизнаним принципам і нормам міжнародного права, нормам чинних договорів.

Реалізація принципу примату міжнародного права над внутрішнім означає створення ефективного механізму застосування

міжнародного права у внутрішньому правопорядку і водночас приведення внутрішньої правової системи у відповідність до міжнародних стандартів ;складовою частиною цього принципу є пріоритет захисту прав людини.

Створюючи нову правову систему демократичної держави, слід вирішувати проблему найбільш ефективного способу застосування міжнародного права /пряма дія, трансформація/ в залежності від специфіки галузі правового регулювання. Мають бути створені умови для роботи судів по застосуванню міжнародного права /особливо у сфері прав людини/. В державі потрібно створити систему міжнародно - правової підготовки суддів, адвокатів, а також прокурорів, посадових осіб, відповідальних за застосування міжнародного права.

Для забезпечення гласності в процесі формування міжнародно - правової позиції України, демонстрації передбачуваності її поведінки на міжнародній арені важливо розпочати роботу по підготовці спеціального періодичного видання, яке б містило виклад практики України в галузі міжнародного права, як це передбачено у Програмі Десятиріччя міжнародного права ООН і робиться багатьма державами світу.

Україна знаходиться у геополітичному середовищі, яке позначене різного роду конфліктами, нестабільністю ситуації, певною мірою непередбачуваністю подій. В інтересах держави мати в своєму арсеналі найбільш ефективні засоби мирного, справедливого вирішення спорів, у тому числі за участю третьої сторони /арбітражна, судова процедури/. Знаменною подією стало підписання Україною Конвенції щодо примирення та арбітражу в межах НБСЕ 1992 року, яка стане важливим інструментом вирішення гострих проблем регіону.

Вхід у складну систему політико - правових відносин міжнародного співтовариства означає, між іншим, можливість виникнення спірних ситуацій з іншими державами. Україна , як активний член

ООН і принциповий прибічник мирного врегулювання спорів, на основі своїх національних інтересів має визначитися щодо визнання обов'язкової компетенції Міжнародного Суду ООН, головного юрисдикційного органу цієї організації.

Взагалі, як уявляється, у рамках загальної зовнішньополітичної концепції має бути розроблена програма пріоритетів щодо участі України в міжнародних правотворчих і правозастосувальних органах з метою впливу на правове регулювання міжнародних відносин і реалізації національних інтересів.

Реальний міжнародний престиж та вплив України залежатиме від того, якою мірою світове співтовариство вбачатиме в нашій державі захисника права та підпору правопорядку на Сході і в Центрі Європи.

Україна, яка проголосила примат міжнародного права, має нагоду утверджувати свій авторитет держави, що обрала шлях правового розвитку, беручи активну участь у програмах і заходах Десятиріччя міжнародного права ООН /1990 - 1999р.р./, користуючись надбанням світового товариства, його рекомендаціями. У практичному плані це означає необхідність створення Українського національного комітету для проведення Десятиріччя міжнародного права ООН, а також розробки Національної програми Десятиріччя з урахуванням національних інтересів і міжнародних заходів.

Основні праці, які надруковані автором по темі дисертації

Монографічні видання, наукові доповіді:

1. Международное сообщество и правопорядок.- Киев, Наукова думка, 1990.- 8,4 п.л.
2. Мноязычные договоры в современном международном праве.-

Киев, Наукова думка, 1981.- 7,3 п.л.

3. До питання формування міжнародно - правової позиції України. - Київ, Національний інститут стратегічних досліджень, 1993.- Випуск 10.-1,94 друк.арк.

4. Международный и внутренний правопорядок в структуре международного сообщества // Реализация международно - правовых норм во внутреннем праве.- Киев, Наукова думка, 1992.- 1,0 п.л.

5. Проблема общих принципов права в современных западных концепциях международного права // Идеи мира и сотрудничества в современном международном праве.- Киев, Наукова думка, 1990.- 1,0 п.л.

6. Понятие общепризнанной нормы // Общепризнанные нормы в современном международном праве. -Киев, Наукова думка. 1984. - 2,0 п.л.

7. Общепризнанные нормы в условиях обострения идеологической борьбы // Общепризнанные нормы в современном международном праве. -Киев, Наукова думка, 1984. -1,0 п.л.

8. Идеологическая борьба на международной арене и современные буржуазные концепции международного права // Современная буржуазная политико- правовая идеология.- Киев, Наукова думка, 1985. -1,46 п.л.

9. No Statute of limitations for War Criminals.- Kiev, 1986.4,89 п.л. /У співавторстві, власний обсяг - 1,8 друк.арк. /.

10. Creating a New International Legal Order //World Security for the 21st Century. A Colloquium Between American and Soviet Legal Experts. - N.Y., 1991. - 0,5 друк.арк.

Наукові статті, тези, рецензії:

11. На засадах рівноправного партнерства. Щодо концепції створення і розвитку правового регулювання зовнішньої діяльності України // Політика і час, 1993.- N 6.- 0,5 друк. арк. /У співавторстві/
12. L'Ukraine :naissance d'un Etat de droit //Pouvoirs locaux, Mai 1992 (Paris). - 1,4 друк.арк.
13. Міжнародно - правова позиція держав як важливий фактор правопорядку // Правова держава, 1992. - Випуск 1. - 0,4 друк.арк.
14. Створення загального правового простору в Європі : участь України в цьому процесі // Розвиток національної державності союзної республіки на сучасному етапі. Республіканська науково - практична конференція. Тези доповідей. - Київ, 1990.- 0,1 друк. арк.
15. Medzinárodnoprávne postavenie štátov a nové myslenie // Právny obzor /Bratislava/, 1990.- N 3. - 0,5 друк.арк.
16. Суверенітет України. Шляхи здійснення. Круглий стіл //Радянська Україна, 1990, 22 січня.
17. Головний суд світового співтовариства // Під прапором ленінізму, 1989.- N 24.- 0,4 друк.арк.
18. Нове політичне мислення і міжнародне право // Радянське право, 1987.- N 11.- 0,6 друк.арк./ У співавторстві/.
19. Сучасні західні концепції заперечення міжнародного права //Удосконалення республіканського законодавства. Республіканська науково - практична конференція. Тези доповідей .- Київ, 1985.- 0,1 друк.арк.

20. США ігнорують розпорядження Міжнародного Суду //Радянське право, 1984 .- N 9.- 0,2 друк.арк.
21. Міжнародне право не повинно бути мертвою літерою // Ньюс фром Юкрейн,1984.- N 34.- 0,1 друк. арк.
22. Выдача военных преступников - требования международного права // Правда Украины, 1987, 25 января. - 0,2 п.л.
23. Уроки Нюрнберга .До 40-річчя Нюрнберзького процесу// Прес-бюлетень Українського товариства дружби, 1987.- N 2.-0,1 друк.арк.
24. Peace Program for Europe //Ukraine ,1981. -N 11.- 0,3 друк.арк.
25. International Law Must be Respected //Ukraine,1982.N 4.-0,3 друк.арк.
26. Общепризнанные нормы международного права и идеологическая борьба // Советское государство и право, 1983. - N 7.- 0,8 п.л.
27. Проблемы многоязычия в праве международных договоров //Советский ежегодник международного права 1975.- М.,1977.- 0,9 п.л.
28. Особенности разработки и принятия разноязычных тестов современных международных договоров // Советский ежегодник международного права 1979.- М.,1980.- 1,0 п.л.
29. Некоторые вопросы толкования многоязычных договоров // Советское государство и право, 1978.- N 1.- 0,6 п.л.
30. Всесвітня федерація споріднених міст // УРЕ. 2-е вид.Київ, 1978.-т.2.- 600 зн.

31. Всесвітня федерація асоціацій сприяння ООН // УРЕ. 2-е вид.- Київ, 1978.- т.2 - 550 зн.
32. Декларація прав дитини // УРЕ.2-е вид.- Київ.1978.т.3- 720 зн.
33. Декларація про ліквідацію дискримінації жінок // УРЕ. 2-е вид.- 1978.- т.3.- 900 зн.
34. Дипломатична мова // УРЕ. 2-е вид.- Київ, 1978.- т.3- 900 зн.
35. Імунітет держави від іноземної юрисдикції // УРЕ. 2-е вид.- Київ, 1979.- т.4.- 520 зн.
36. Консультативний статус // УРЕ. 2-е вид.- Київ, 1980.- т.5 - 500 зн.
37. Принцип "пакта сунт серванда" // УРЕ. 2-е вид. Київ,1980.т.8.- 350 зн.
38. Атомна бомба і сучасність. Рец. на кн. А.Йойриш та ін. " А - бомба".- М.,1980 // Радянське право, 1981 - N 10.- 0,1 друк.арк./ У співавторстві/.
39. Рец. на кн. О.М.Овсюк. Міжнародно - правовий захист трудящих - мігрантів. - Київ, 1981 .// Советское государство и право, 1981 . - N 10 - 0,1 друк.арк.
40. Життя, присвячене науці : В.М.Корецький // Ньюс фром Юкрейн, 1980. - N 40. - 700 зн.

Підписано до друку 16.04.93. Формат 60x84/16, Друк офсетний.
Папір друкарський N 1. Ум. дру. арк. 279 Ум. фарб. відб. 29.
Обл. - вид. арк. 2,5 Тираж 120 Зам. N 5316.

Фірма "ВІПОЛ", Київ, Волинська, 60

AB 27.843
AB 27.843

Зам. № 5316.